

“O‘TKAN KUNLAR” ASARINING O‘QITILISHI

F.X. Eshboyeva

Filologiya fanlari nomzodi

ANNOTATSIYA

Barcha davrlarda ham kitob mutolasiga alohida ahamiyat qaratilgan. Bugungi texnika asrida yoshlarni kitob o‘qishga qiziqtirish, ayniqsa, adabiyot o‘qituvchisidan yuksak mahoratni talab etadi. Ushbu maqolada badiiy asarlarni o‘quvchilar bilan hamkorlikda tahlil qilish orqali kitobxonlikni shakllantirishga doir izlanishlar o‘rin olgan.

Kalit so‘zlar: kitobxonlik madaniyati, badiiy asar, g‘oya, “Kim aybdor?”, “Sud” metodi, “Bulbul” ertagi, “O‘tkan kunlar”.

Inson ma’naviyatining yuksalishida, dunyoqarashining kengayishida kitobning o‘rni beqiyosdir. U tafakkur xazinasi, insonga sodiq do‘st, to‘g‘ri yo‘l ko‘rsatuvchi tarbiyachidir. Kitobga mehr qo‘ygan insonning qalbi hamisha ezgulikka oshno bo‘ladi. Yosh avlodni har tomonlama kamol toptirishda, ona Vatani va xalqiga muhabbat tuyg‘ularini shakllantirishda kitobxonlik madaniyatini oshirish vazifasi muhim omillardan sanaladi. Prezidentimiz Sh.Mirziyoyevning “Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ‘ibot qilish bo‘yicha komissiya tuzish to‘g‘risida” (2017-yil 12-yanvar)gi farmoyishi bu boradagi ko‘plab islohotlarga keng yo‘l ochdi.

“Yoshlarimizga munosib ta’lim berish, ularning ilm-fanga bo‘lgan intilishlarini ro‘yobga chiqarishimiz kerak. Shu maqsadda, maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirishimiz, o‘rta va oliy o‘quv yurtlarining moddiy texnik bazasini, ilmiy va o‘quv jarayonlari sifatini tubdan yaxshilashimiz kerak”¹ – deydi yurtboshimiz. Darhaqiqat, yoshlarni barkamol shaxs qilib tarbiyalashda ta’lim tizimi xodimlarining o‘rni beqiyos. Bugungi davr talabi pedagoglarga katta mas’uliyat yuklamoqda. O‘qituvchi dars jarayoniga puxta tayyorgarlik ko‘rmas ekan, samaradorlikka erishmaydi. Adabiyot darslarida ham noan’anaviy usullardan foydalanish orqali o‘quvchilarning badiiy adabiyotga muhabbatini, kitobga rag‘batini oshirish mumkin. Bunda badiiy asarni o‘quvchilar bilan birgalikda tahlil qilish yaxshi samara beradi.

H.K. Andersen qalamiga mansub “Bulbul” ertagi mavzusini o‘tishda o‘qituvchi bir qator uslublar bilan birgalikda “Sud” metodidan foydalanishi mumkin. O‘quvchilar

¹ Sh.M.Mirziyoyev. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti 2019-yil uchun mo‘ljallangan eng muhim ustuvor vazifalar haqidagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 28.12.2018

ertak matni bilan tanishib chiqqanlaridan soʻng xohlovchi oʻquvchilardan biri imperator roliga tayinlanadi. Qolgan oʻquvchilar ikki guruhga ajratilib, oqlovchilar va qoralovchilar vazifasida imperatorning qilgan ishlarini muhokama qiladilar. Oʻqituvchi esa jarayonni nazorat qilib, muhokamani quyidagicha yakunlashi mumkin: Bulbul ilk navo qilganda imperatorning koʻzlaridan yoshlar oqadi, bu esa uning qalbi ezgulikka tashna ekanligini koʻrsatadi. Imperator soxta bulbulga mahliyo boʻlib haqiqiy bulbulni unutgan boʻlsa-da, hukmdorning insoniy dardni tushuna olgan qalbiga hamrohligi tufayli bulbul uni oʻlimdan qutqaradi. Yozuvchi amaldorlar va yasama bulbul obrazlari orqali soxtalikni, ikkiyuzlamachilikni qoralaydi. Haqiqiy bulbul timsolida ezgulikni, goʻzallikni, chin doʻstlikni gavdalantiradi.

Kitob mutolaasiga havasi bolalikdan paydo boʻlgan oʻquvchi faqat darslikda berilgan qisqartirilgan parcha bilan cheklanib qolmaydi, katta hajmli asarlarni oʻqishga kuch topa oladi. Yuqori sinf oʻquvchilari bilan badiiy asar tahlili ustida ishlaganda asarning toʻliq matni bilan tanishishga qiziqtirish muhim sanaladi. Oʻquvchi asar bilan toʻliq tanishib chiqqandagina badiiy asarlarning haqiqiy zavqidan bahra oladi, yozuvchining butun asar mazmuniga singdirib yuborgan gʻoyaviy-badiiy maqsadini toʻla anglaydi. Oʻzbek romanchiligining ilk namunalaridan biri “Oʻtkan kunlar” haqida ham shu mulohazalarni bildirish mumkin. Oʻqituvchi oʻquvchilarni Abdulla Qodiriyning ushbu asari bilan tanishtirar ekan, mavzuni mustahkamlashda “Kim aybdor?” deb nomlangan muhokama usulini qoʻllasa boʻladi. Bunda oʻquvchilar oʻz fikr-mulohazalarini ifodalaydilar va asardan dalillar keltiradilar. Bu usul orqali oʻquvchilar oʻz fikrini erkin bayon eta olish, asarning badiiy gʻoyasini tushuna olish koʻnikmalarini shakllantiradilar. Shu oʻrinda oʻqituvchi asarning asosiy gʻoyasi sevishgan ikki qalbning fojiasinigina yoritish emas, balki xalq baxtsizligi, hukmdorlar maʼrifatsizligi, oʻzaro noahillikning oqibatlarini kabi davr fojialarini koʻrsatish orqali ibratga chorlash vazifasi ekanligini oʻquvchilarga tushuntirishi lozim. Shuningdek, romanni oʻrganish jarayonida oʻquvchilarga obrazlar xarakterini yorituvchi tasvirlarni topish va tahlil qilish vazifasini berish mumkin. Asarda Otabekning odobi, mulohazakorligi ularning xizmatkori Hasanaliga boʻlgan munosabatida ham aks etadi. “Otabek Hasanaliga ish buyurishdan avval “tuzukmisiz ota?” deb ahvol soʻraydi.

–Baʼzi ishlarni buyursam...

–Buyuringiz oʻgʻlim.

–Rahmat ota, boʻlmasa bizga choy qaynatib bersangiz-chi.

–Xoʻb, begim...

Shu qisqa savol-javobda odobning oliy cho‘qqisi ko‘ringan. Yoki, “bu kishi kimingiz bo‘ladi?” degan savolga Otabek darrov javob bermaydi. “Hasanalini hujradan uzoqlatib, songra javob berdi: – qulimiz”¹.

Asardagi Otabekning otasi Yusufbek hoji bir so‘zli, va‘daga vafoni har narsadan ustun ko‘ruvchi obraz sifatida gavdalantirilgan. Uning o‘g‘liga aytgan quyidagi gaplarida ham bu jihat yaqqol ko‘zga tashlanadi: “Biz hozir andishaning bandasi, men emas onang biravni ishonirib qo‘yg‘an: bizning oiladan lafzsizlik chiqishi menga ma‘qul ko‘rinmaydir”².

Shiddat bilan o‘zgarib borayotgan bugungi kunda insonlarning ehtiyojlari ortib boraveradi, lekin har qanday davrda ma‘naviy ehtiyojning qadri yo‘qolmaydi. Yurt tayanchi bo‘lgan yoshlarning kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish yo‘lida olib borilgan ishlar, albatta, o‘z samarasini beradi. Zero, ma‘naviy barkamollik jamiyat taraqqiyotining asosidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Sh.M.Mirziyoyev. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti 2019-yil uchun mo‘ljallangan eng muhim ustuvor vazifalar haqidagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 28.12.2018.
2. H.K.Andersen.Bulbul, Qor malikasi. – T.: “Ma‘naviyat”, 2007.
3. <https://civil.uz/abdulla-qodiriyning-o-tkan-kunlar-romani-haqida-tohir-malik-sharhi/>
4. www.ziyouz.com kutubxonasi

¹ <https://civil.uz/abdulla-qodiriyning-o-tkan-kunlar-romani-haqida-tohir-malik-sharhi/>

² www.ziyouz.com kutubxonasi